КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ (матэрыялы для аналізу і падрыхтоўкі)

IX клас

Заданне 1. Падбярыце беларускія адпаведнікі да словазлучэнняў з рускім словам «речь». *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Словазлучэнні на рускай мове	Адпаведнікі словазлучэнняў на беларускай мове
1) устная *речь*	
2) части *речи*	
3) у него непонятная *речь*	
4) прямая (косвенная) *речь*	
5) завести *речь о...*	

Заданне 2. Падкрэсліце ў кожным радзе слова(ы) з арфаграфічнымі памылкамі. *(Максімальная колькасць балаў — 6.)*

1) Штосьці, карэнчык, нянчыць, паштальён, людзьмі;

2) канцэлярыя, бухгалтар, адрас, арэндавацъ, крывавы;

3) штотыднёвы, вогняўстойлівы, землятрасенне, своечасовы, збожжаўборка.

Заданне 3. Пастаўце дзеясловы ў форме загаднага ладу адзіночнага і множнага ліку. *(Максімальная колькасць балаў — 4.)*

Узор: спаць — спі, спіце.

Неазначальная форма дзеясловаў	Загадная форма дзеясловаў	
	Адзіночны лік	Множны лік
1) браць		
2) мыць		
3) звузіць		
4) зрэзаць		

Заданне 4. Запішыце лексічныя значэнні слоў, у якіх указаныя назоўнікі маюць канчаткі *-а* і *-у*. *(Максімальная колькасць балаў — 6.)*

Узор: бялок — бялк-а (частка яйка), бялк-у (арганічнае рэчыва).

Назоўнік	Лексічнае значэнне для канчатка *-а*	Лексічнае значэнне для канчатка *-у*
1) народ *(-а/-у)*		
2) пейзаж *(-а/-у)*		
3) пераход *(-а/-у)*		

Заданне 5. Для беларускага гутарковага маўлення характэрнай прыметай з'яўляецца замена гука [ф] іншымі гукамі ці спалучэннямі гукаў. Запішыце, як у адпаведнасці з гэтым могуць гучаць размоўныя варыянты жаночых імёнаў *Ефрасіння, Марфа, Софія, Фёкла, Фядосся. (Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Літаратурная форма жаночага імя	Размоўная форма жаночага імя
1) Е[ф]расіння	
2) Мар[ф]а	
3) Со[ф']ія	
4) [Ф']ядора	
5) [Ф']ядосся	

Заданне 6. Падкрэсліце словы, правільна падзеленыя на марфемы. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Да-вяр-а-ц-ца, да-дум-ва-ць, да-і-ць, да-кор, дакуль, дакук-а, далё-к-і, дал-і-н-а, дал-онь, дал-оў.

Заданне 7. Запоўніце табліцу, аднавіўшы па значэнні прыказкі, крыніцай якіх стала Біблія. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

1) 'Непрыемнасць можа здарыцца з тым, хто жадае ці робіць яе іншым' Часцей ужываецца як 'перасцярога не рабіць благога каму-н'.

2) 'Кажуць, звычайна іранічна, калі каму-н. даводзіцца цярпець пабоі ці іншыя непрыемнасці не ад чужых людзей, а ад сваіх жа'.

3) 'За свае справы, учынкі даводзіцца расплачвацца'

4) 'Пра непазбежнасць раскрыцця таго, што было чыёй-н. тайнай'.

5) 'Ужываецца як перасцярога не гаварыць нічога лішняга'.

Прыказка
1)
2)
3)
4)
5)

Заданне 8. Адкажыце на пытанні віктарыны. *(Максімальная колькасць балаў — 4.)*

1. З кім развітваецца А. Куляшоў у вершы «Бывай...»?

АДКАЗ: ________________________________

2. Да якой Коласавай літаратурнай казкі эпіграфам узяты словы Янкі Купалы: «Не шукай ты шчасця, долі / На чужым далёкім полі»?

АДКАЗ:________________________________

3. Да якой п'есы А. Дударава падыходзяць словы: «Жыццё — выпрабаванне чалавека на чалавечнасць. І ўвечары павінна свяціць сонца»?

АДКАЗ:________________________________

4. У прадмову да якой кнігі ўвайшлі вядомыя словы Ф. Скарыны: «Понеже от прироження звери, ходящие в пустыни, знають ямы своя; птицы, летающие по возъдуху, ведають гнезда своя... тако же и люди, игде зродилися и ускормлены суть по бозе, к тому месту великую ласку имають»?

АДКАЗ:________________________________

Заданне 9. Каму з пералічаных герояў «Паўлінкі» Янкі Купалы належаць наступныя словы? Суаднясіце прыведзеныя выказванні з адпаведнымі персанажамі. Адказ запішыце ў форме спалучэння «лічба-літара» (напрыклад, 6-е). *(Максімальная колькасць балаў — 7.)*

1.	«Рукам каля дзяўчыны дае волю без пытання, а як папяроску закурыць, дык пазвалення просіць».	а. Агата
2.	«Так-то яно так! Але я неяк усё яшчэ надзеі не трачу, — ану ж адпусціцца».	б. Адольф
3.	«Ты, каханенькая, родненькая, нічога не разбіраеш... Валасы доўгія, а розум кароткі».	в. Сцяпан
4.	«Кажуць, француз, пане дабрудзею, ідзе на Барысава па шапку і рукавіцы, што калісь там заставіў».	г. Пранцісь
5.	«Сам кабылу, тудэма-сюдэма, паставіў у вас пад паветкай, а шукае за плотам. Дарма толькі поўзалі і слядоў прыглядаліся».	д. Паўлінка
6.	«Вот так на ўсе бакі дзеўка! Адным словам, як сторублёвая кабыла».	е. Якім
7.	«Э-э! Я думала, хто там!.. Ажно нічога людскога. Толькі ездзіць ды нюхае, якая дзяўчына пасагу больш мае, а сам дык голы, як бізун».	ж. Альжбета

АДКАЗ: ____________________

Заданне 10. Вызначце вершаваны памер прыведзеных ніжэй радкоў. Назавіце аўтара і літаратурны твор, з якога ўзяты гэтыя радкі. *(Максімальная колькасць балаў — 3.)*

Пад казачным дубам над Нёманам сінім
хлапец прызнаваўся ў каханні дзяўчыне.
І рэхам той шэпт адгукаўся між гаю:
— Кахаю... кахаю... кахаю... кахаю...
Я чула пяшчотнае, шчырасці поўнае,
маё, беларускае, роднае, кроўнае...
такое сваё і такое чароўнае...

Аўтар твора	Назва твора	Вершаваны памер твора

Даведкі

Заданне 1

Словазлучэнні на рускай мове	Адпаведнікі словазлучэнняў на беларускай мове
1) устная *речь*	вуснае маўленне
2) части *речи*	часціны мовы
3) у него непонятная *речь*	у яго невыразнае (незразумелае) маўленне
прямая (косвенная) *речь*	простая (ускосная) мова
5) завести *речь* о...	пачаць размову пра...

Заданне 2

1) Штосьці, <u>карэнчык</u> (карэ***нь***чык), <u>нянчычь</u> (ня***нь***чыць), паштальён, людзьмі;

2) <u>канцэлярыя</u> (канц***ы***лярыя), бухгалтар, адрас, <u>арэндаваць</u> (ар***а***ндаваць), крывавы;

3) штотыднёвы, <u>вогняустойлівы</u> (вогн***еў***стойлівы), <u>землятрасенне</u> (земл***е***трасенне), своечасовы, збожжаўборка.

Заданне 3

Неазначальная форма дзеясловаў	Загадная форма дзеясловаў	
	Адзіночны лік	Множны лік
1) браць	бяры	бярыце
2) мыць	мый	мыйце
3) звузіць	звузь	звузьце
4) зрэзаць	зрэж	зрэжце

Заданне 4

Назоўнік	Лексічнае значэнне для канчатка *-а*	Лексічнае значэнне для канчатка *-у*
1) народ *(-а/-у)*	народа *(этнас)*	народу *(натоўп, людзі)*
2) пейзаж *(-а/-у)*	пейзажа *(жанр жывапісу)*	пейзажу (мясцовасць, краявід)
3) пераход *(-а/-у)*	перахода *(месца на праезнай часціцы)*	пераходу (працэс, дзеянне ад дзеяслова пераходзіць)

Заданне 5

Літаратурная форма жаночага імя	Размоўная форма жаночага імя
1) Е[ф]расіння	*разм.* ***Прося***; *грэк.* — родная
2) Мар[ф]а	*разм.* ***Мархва***; з *арамейскі.* — гаспадыня, настаўніца
3) Со[ф']ія	*разм.* ***Сахвея***; *грэч.* — мудрая
4) [Ф']ядора	*разм.* ***Хвядора, Хадора, Тадора***; *грэч.* — божы дар
5) [Ф']ядосся	*разм.* ***Хвядося, Хадося, Тадося***; *грэч.* — Богам даная

Заданне 6. <u>Да-вяр-а-ц-ца</u>, <u>да-дум-ва-ць</u>, <u>да-і-ць</u>, да-кор (правільна ***дакор)***, дакуль (правільна ***да-куль)***, <u>дакук-а</u>, далё-к-і (правільна ***дал-ёк-і)***, дал-і-н-а (правільна ***дал-ін-а)***, дал-онь (правільна ***далонь***), <u>дал-оў</u>.

Заданне 7

Прыказка
1) Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.
2) Не пазналі сваіх нашы, бярозавай далі кашы.
3) Што пасееш, тое і пажнеш.
4) Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.
5) Бойся Усявышняга і не гавары лішняга.

Заданне 8. 1) З каханай дзяўчынай (з Алесяй). 2) «Хмарка». 3) «Вечар». 4) «Юдзіф».

Заданне 9: 1-д, 2-е, 3-в, 4-г, 5-а, 6-б, 7-ж.

Заданне 10

Аўтар твора	Назва твора	Вершаваны памер твора
Д. Бічэль	«Роднае слова»	Амфібрахій

Водгук на мастацкі твор

* * *

Чым вякам ты пахвалішся,
У вяках чым праславішся,
Час маторны і мутарны,
Электронны, камп'ютарны?
Мастакамі,
Паэтамі,
Светлай доляй людскою?
Можа, толькі ракетамі,
Што вісяць над табою?

Можа, сонцам прыручаным,
Каб — ні смерчаў, ні сцюжы?
Акіянам атручаным,
Амярцвеласцю сушы?

У раз'ятраным гудзе і брудзе,
Чуеш, час што адказвае нам:
— Чым мяне вы загрузіце, людзі,
Я дарэшты вякам перадам!

Анатоль Грачанікаў.

X клас

Заданне 1. Перакладзіце на беларускую мову сказы з рускім словам «нет». *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Сказы на рускай мове	Адпаведнікі сказаў на беларускай мове
1) *Нет* уверенности в том, что...	
2) *Нет* чтобы поднести тяжёлую сумку!	
3) В магазине *нет* этого диска.	
4) *Нет*, вы только подумайте!	
5) Её всё *нет* и *нет*.	

Заданне 2. Падкрэсліце ў кожным радзе слова(ы) з арфаграфічнымі памылкамі. *(Максімальная колькасць балаў — 6.)*

1) Ін'екцыя, ад'ютант, двух'ярусны, каньюнктура, Вьетнам;

2) спецыяльнасць, асацыацыя, аўкцыён, бібліёграф, біятлон;

3) радыяграма, саракагоддзе, вогняўстойлівы, землеўласнік, лёгкадумны.

Заданне 3. Пастаўце дзеясловы ў форме загаднага ладу адзіночнага і множнага ліку. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Узор: спаць — спі, спіце.

Неазначальная форма дзеясловаў	Загадная форма дзеясловаў	
	Адзіночны лік	Множны лік
1) адмераць		
2) біць		
3) закасаць		
4) спяваць		
5) рэзаць		

Заданне 4. Перакладзіце фрагмент з пасляслоўя Францыска Скарыны да кнігі «Эсфір» на сучасную беларускую мову. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Доконана ест книга Есфер, Божией помощию и его пречистое матери Марии к научению людем посполитым рускаго языка. Выложена працею и вытиснена повелением ученаго мужа Франциска Скорины из славнаго града Полоцька, в науках и в лекарстве учителя, у великом месте Празском по летех нарожения нашего спасителя господа Ісуса Христа тысещи пятистех и девятинадесять.

Заданне 5. Падкрэсліце словы, у якіх адсутнічае прыстаўка. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Акоп, акругласць, акруга, акунь, алей, апаліць, апалонік, аплата, апоўдні, апорт.

Заданне 6. Растлумачце значэнне слова-злучэнняў. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Словазлучэнне	Значэнне
1) *чорнае* золата	
2) у *чорным* целе	
3) *чорны* дзень	
4) *чорная* костка	
5) *чорным* па белым	

Заданне 7. З галоўнай часткай *Прыйдзе вясна* складзіце і запішыце складаназалежныя сказы са значэннем прычыны, мэты, умовы, уступкі, параўнання. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Сказ	Значэнне
Прыйдзе вясна, ______	прычыны
______	мэты
______	умовы
______	уступкі
______	параўнання

Заданне 8. Адкажыце на пытанні віктарыны. *(Максімальная колькасць балаў — 4.)*

1. Па прапанаваным урыўку вызначце, слоўны партрэт якога беларускага пісьменніка

стварыў У. Караткевіч у рамане «Каласы пад сярпом тваім».

На краёчку канапы, у кутку, сядзеў, зручна ўціснуўшыся ў мяккую падушку, нібы патануўшы ў ёй круглаватай фігуркай, маленькі дабрадушны гарбун. Горб у яго быў невялічкі і нагадваў бы лёгкую сутуласць, калі б толькі правае пляча не было вышэй за левае... На круглым мяккім абліччы блукала ўсёдаравальная, расчуленая ўсмешка. Гарбуну было год сорак пяць, але праставатыя блакітныя вочы, светла-русыя валасы, у якіх цяжка было заўважыць сівізну, румяны ўсмешлівы рот надавалі ягонаму абліччу добры, наіўны, у нечым дзяціны выраз. Зірнуўшы на яго, нельга было не сказаць: «Ах, які добры чалавек!»

АДКАЗ: ______________________

2. Які знакаміты верш Янкі Купалы перакладзены на 83 мовы свету?

АДКАЗ: ______________________

3. Пра каго гаворыць гераіня паэмы «Хамуціус» А. Куляшова?

Дзівак. А сам ты пад мянушкай Світкі
Не вандраваў? А Яська-гаспадар,
Хамовіч, Макарэвіч, камісар
Чарноцкі — хто?

АДКАЗ: ______________________

4. Каму з герояў «Пінскай шляхты» В. Дуніна-Марцінкевіча належаць наступныя словы: «Вы думаеце, што мне міла паняверыць кроў шляхецкую? Я ж сам шляхціц, вам родны, але што рабіць?»

АДКАЗ: ______________________

Заданне 9. Каму з пералічаных герояў «Раскіданага гнязда» Янкі Купалы належаць наступныя словы? Суаднясіце прыведзеныя выказванні з адпаведнымі персанажамі. Адказ запішыце ў форме спалучэння «лічба-літара» (напрыклад: 6-е). *(Максімальная колькасць балаў — 7.)*

1.	«Бацькі і дзяды жылі на гэтым куску зямелькі. Вечна думалі жыць».	а. Марыля
2.	«Гэта вечная пакута толькі чалавека на звера перарабляе... Я сам сябе не пазнаю».	б. Сымон
3.	«Хто ведае — можа, ты горай сваёй гордасцю топчаш тое, што сею я сваім сэрцам?..»	в. Старац
4.	«Склікаецца сход вялікі, і ўсе браты і сёстры павінны на гэты сход з'явіцца».	г. Незнаёмы
5.	«Заўсёды бяда бяду вядзе, але ніколі не трэба здавацца».	д. Зоська
6.	«Божа ты наш справядлівы, за якія грахі цяжкія караеш ты нашу сямейку!»	е. Лявон
7.	«Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці! Яму ў галаве ўсё дагары нагамі перавярнулася, а мы слухаць мусім і чакаць нейкае злыбеды...».	ж. Данілка

АДКАЗ: ______________________

Заданне 10. Вызначце вершаваны памер прыведзеных ніжэй радкоў. Назавіце аўтара і літаратурны твор, з якога ўзяты гэтыя радкі. *(Максімальная колькасць балаў — 3.)*

Я буду маліцца і сэрцам, і думамі,
Распетаю буду маліцца душой,
Каб чорныя долі з мяцеліцаў шумамі
Ўжо больш не шалелі над роднай зямлёй.

Аўтар твора	Назва твора	Вершаваны памер твора

Даведкі

Заданне 1

Сказы на рускай мове	Адпаведнікі сказаў на беларускай мове
1) *Нет* уверенности в том, что...	1) *Няма* ўпэўненасці (перакананння) у тым, што...
2) *Нет* чтобы поднести тяжёлую сумку!	2) *Не* каб паднесці цяжкую сумку!
3) В магазине *нет* этого диска.	3) У магазіне *няма* гэтага дыска (адсутнічае гэты дыск).
4) *Нет*, вы только подумайте!	4) *Не*, вы толькі падумайце!
5) Её всё *нет* и *нет*.	5) Яе ўсё *няма* і *няма*.

Заданне 2

1) ін'екцыя, ад'ютант, двух'ярусны, каньюнктура (кан'юнктура), Вьетнам (В'етнам);

2) спецыяльнасць, асацыацыя (асац**ыя**цыя), аўкцыён, бібліёграф, біятлон;

3) радыяграма (рад**ыё**грама), саракагоддзе, вогняўстойлівы (вогн**е**ўстойлівы), землеўласнік, лёгкадумны (л**е**гкадумны).

Заданне 3

Неазначальная форма дзеясловаў	Загадная форма дзеясловаў	
	Адзіночны лік	Множны лік
1) адмераць	*адмерай*	*адмерайце*
2) біць	*бі*	*біце*
3) закасаць	*закашы*	*закашыце*
4) спяваць	*спявай*	*спявайце*
5) рэзаць	*рэж*	*рэжце*

Заданне 4 *(прыкладны варыянт перакладу)*. Скончана кніга Эсфір, з Божай дапамогай і яго прачыстай Маці для навучання людзей простых (звычайных) рускай мовы (якія гавораць рускай /старажытнарускай мовай). Выкладзена і выціснена па жаданні вучонага мужа Францыска Скарыны са слаўнага горада Полацка, у навуках і ў лекарстве настаўніка, у вялікім горадзе Празе ў 1519 годзе ад нараджэння збавіцеля /спаса / нашага Ісуса Хрыста.

Каментарый. Пры перакладзе неабходна захаваць рысы і пафас канфесійнага стылю.

Заданне 5. А-коп, а-кругласць, акруга, акунь, алей, а-паліць, апалонік, а-плата, а-поўдні, апорт.

Заданне 6

Словазлучэнне	Значэнне
1) *чорнае* золата	нафта
2) [трымаць] у *чорным* целе	а) надгаладзь, без дастатковага харчавання; б) вельмі строга, сурова, абмяжоўваючы свабоду дзеянняў
3) *чорны* дзень	цяжкі, змрочны час для каго-небудзь
4) *чорная* костка	чалавек простага, нязнатнага (нізкага) паходжання
5) [напісана, надрукавана] *чорным* па белым	вельмі дакладна, выразна, зусім пэўна, недвухсэнсава

Заданне 7

Сказ		Значэнне
Прыйдзе вясна,	бо зямля чакае аднаўлення.	прычыны
	каб апрануць усе дрэвы ў далікатнае лісце.	мэты
	калі не затрымаюць яе зімовыя вятры.	умовы
	хоць злы мароз і шчыпле вушы.	уступкі
	нібы першае каханне ў нашае жыццё — раптоўна і нечакана.	параўнання

Заданне 8. 1) В. Дунін-Марцінкевіч. 2) «А хто там ідзе?». 3) Пра Кастуся Каліноўскага. 4) Кручкову.

Заданне 9: 1-е, 2-б, 3-д, 4-г, 5-в, 6-а, 7-ж.

Заданне 10

Аўтар твора	Назва твора	Вершаваны памер твора
Янка Купала	«Мая малітва»	Амфібрахій

Водгук на мастацкі твор

ЧАЛАВЕК

Касматы,
першабытны,
нізкалобы,
яшчэ не чалавек,
упершыню
ён аглядзеў —
загадкавая спроба —
дрымучымі вачамі вышыню.
Яна цякла,
палала,
зіхацела,
уздрыгвала агеньчыкамі зор.
Ён разагнуўся мускулістым целам,
узняўся і —
уражаны —
замёр:
працяты невядомым запаветам,
апалены
высокай сінявой,
нібы Атлант, —
нагамі у планету
і ў нерухомы купал —
галавой.

Алесь Разанаў. 1966 г.

XI клас

Заданне 1. Перакладзіце на беларускую мову сказы з рускім словам «нет». *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Сказы на рускай мове	Адпаведнікі сказаў на беларускай мове
1) У меня *нет* возможности.	
2) Этого не было, *нет* и не будет.	
3) Ты уже прочитал статью или *нет*?	
4) Свести на *нет*.	
5) Я ему напоминал дважды, так *нет*, всё мало.	

Заданне 2. Падкрэсліце ў кожным радзе слова(ы) з арфаграфічнымі памылкамі. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

1) Шмат'ядзерны, інтэрвью, ад'ютант, Вікенцьеў, парцье;

2) кратэр, гардэроб, рэвізія, экватэр, рысора;

3) боепрыпасы, мёдаварэнне, Велікабрытанія, сямікласнік, радыястанцыя.

Заданне 3. Пастаўце дзеясловы ў форме загаднага ладу адзіночнага і множнага ліку. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Узор: спаць — спі, спіце.

Неазначальная форма дзеясловаў	Загадная форма дзеясловаў	
	Адзіночны лік	Множны лік
1) нарэзаць		
2) піць		
3) усаджвацца		
4) уваходзіць		
5) наліваць		

Заданне 4. Перакладзіце фрагмент з прадмовы Францыска Скарыны да кнігі «Другі Закон» на сучасную беларускую мову. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Кажный человек, имея розум, познаеть, иже непослушание, убивство, ненависть, несправедливость, неволя, гордость, злоречение, клеветание, зависть и иная тым подобная злая быти, понеже сам таковых речей от иных не хощеть терпети. А тако прежде всех законов или прав писаных закон приroженый всем людем от Господа Бога дан ест и весь во едином словеси скончеваеться: «Возлюбиши ближнего своего, яко сам себе».

Заданне 5. Запоўніце табліцу. Абазначце словаўтваральныя сродкі, укажыце спосаб утварэння новага слова. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Узор: вучань → вучн-*еўск*-і (суфіксальны).

Утваральнае слова	Вытворнае (утворанае) слова	Спосаб утварэння
1)	здзяйсненне	
2)	квашаны *(прыметнік)*	
3)	лісце	
4)	лесаахоўны	
5)	наблытаць	

Заданне 6. Паходжанне многіх беларускіх прозвішчаў дастаткова матываванае. Прааналізуйце і запішыце, чым займаліся «першыя» ўладальнікі прыведзеных прозвішчаў. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Прозвішча	Род заняткаў, прафесія
1) Асмалоўскі	
2) Алейнік	
3) Бортнік	
4) Войт	
5) Кашэль (Кошаль, Кашалевіч, Кашальчук)	

Заданне 7. Пастаўце патрэбныя знакі прыпынку. Вызначце і запішыце тып складанага сказа. *(Максімальная колькасць балаў — 5.)*

Ад балот патыхала нейкім невыразным смуткам ціхім жалем веяла ад аднатонных малюнкаў палескіх куткоў дзе ўсё ж такі жыццё стварала своеасаблівыя формы і нягледзячы на ўбоства мела сваю пава́бнасць і хараство свой твар поўны тужлівага задумення *(Якуб Колас)*.

ТЫП СКЛАДАНАГА СКАЗА: ______________

____

Заданне 8. Адкажыце на пытанні віктарыны. (*Максімальная колькасць балаў — 4.*)

1. На стварэнне якога верша натхніла паэта П. Броўку руская народная песня «На Муромской дарожке стояли три сосны...»?

АДКАЗ: ______________

2. Гэта герой народнага падання, гэта герой паэмы Янкі Купалы, яго імя адкрыла чытачу У. Караткевіча. Назавіце яго.

АДКАЗ: ______________

3. Гэта кніга духоўнай паэзіі Р. Барадуліна ў 2006 г. была вылучана ксяндзом Уладзіславам Завальнюком на атрыманне Нобелеўскай прэміі ў галіне літаратуры.

АДКАЗ: ______________

4. Хто з герояў рамана І. Шамякіна «Сэрца на далоні» заслужыў такі папрок: «Дрыжэў за сваю скуру... Дрыжэў, як апошні баязлівец. Страціць партызанскую славу, кар'еру — вось чаго ты баяўся!» (?)

АДКАЗ: ______________

Заданне 9. Каму з пералічаных герояў п'есы «Хто смяецца апошнім» Кандрата Крапівы належаць наступныя словы? Суаднясіце прыведзеныя выказванні з адпаведнымі персанажамі. Адказ запішыце ў форме спалучэння «лічба-літара» (напрыклад: 6-е). *(Максімальная колькасць балаў — 8.)*

1.	«Учора лёг спаць як чэсны савецкі грамадзянін, а сягоння ўстаў, бачу — нешта няладнае. Некаторыя знаёмыя не пазнаюць мяне, на другі бок вуліцы пераходзяць, калі сустрэнуцца».	а. Гарлахвацкі
2.	«Я так і думаў! Не можа быць, каб вы... такую бязглуздзіцу напісалі».	б. Зёлкін
3.	«Новы поп, дык новае і маленне. У таго дырэктара, бывала, адзін столік, два крэслы, і ўсё. А ў гэтага ж стол гэтакі, а на стале ж мартаплясаў усялякіх панастаўляна...».	в. Туляга
4.	«Няхай жа ведаюць усе свінні — мамантавыя і немамантавыя: калі каторая з іх паспрабуе пакасціць у нашай навуцы, будзем біць проста па пятачку».	г. Чарнавус
5.	«Гэта ж узяць тую звычайную костку, што пад нагамі валяецца, паглядзець на яе і ўгадаць, якія свінні былі мільёны год назад!»	д. Леванові́ч
6.	«Лепш бы я памёр на той час, калі будзе чытацца гэты даклад».	е. Вера
7.	«Працаваць трэба заўзята. Вось як я, напрыклад, — адпачыць хвіліну часу няма».	ж. Нічыпар
8.	«Па-мойму — ты не з таго канца пачаў разбірацца. Трэба пацікавіцца, адкуль ідуць гэтыя плёткі».	з. Цёця Каця

АДКАЗ: ______________________________

Заданне 10. Вызначце вершаваны памер прыведзеных ніжэй радкоў. Назавіце аўтара і літаратурны твор, з якога ўзяты гэтыя радкі. *(Максімальная колькасць балаў — 3.)*

Між алешын, кустоў,
Дзе пяе салавей,
І шуміць, і грыміць
Срэбразвонны ручэй.

Аўтар твора	Назва твора	Вершаваны памер твора

Даведкі

Заданне 1

Сказы на рускай мове	Адпаведнікі сказаў на беларускай мове
1) У меня *нет* возможности.	1) У мяне *няма* магчымасці (Я *не маю* магчымасці).
2) Этого не было, *нет* и не будет.	2) Гэтага не было, *няма* і не будзе.
3) Ты уже прочитал статью или *нет*?	3) Ты ўжо прачытаў артыкул ці *не*?
4) Свести на *нет*.	4) Звесці на *нішто*.
5) Я ему напоминал дважды, так *нет*, всё мало.	5) Я яму нагадваў двойчы, дык *не*, усё мала.

Заданне 2

1) Шмат'ядзерны, <u>інтэрвью</u> (інтэрв'ю), ад'ютант, Вікенцьеў, парцье;

2) <u>кратэр</u> (крат**а**р), гардэроб, рэвізія, <u>экватэр</u> (экват**а**р), рысора;

3) боепрыпасы, мёдаварэнне, <u>Велікабрытанія</u> (В**я**лікабрытанія), сямікласнік, <u>радыястанцыя</u> (рад**ыё**станцыя).

Заданне 3

Неазначальная форма дзеясловаў	Загадная форма дзеясловаў	
	Адзіночны лік	Множны лік
1) нарэзаць	*нарэж*	*нарэжце*
2) піць	*пі*	*піце*
3) усаджвацца	*усаджвайся*	*усаджвайцеся*
4) уваходзіць	*уваходзь*	*уваходзьце*
5) наліваць	*налі*	*наліце*

Заданне 4

Заданне 4 *(прыкладны варыянт перакладу)*. Кожны чалавек, маючы розум, спазнае, якім злом з'яўляюцца непаслушэнства, забойства, нянавісць, несправядлівасць, злы намер, няволя, ганарыстасць, грубіянства (нядобрыя словы), паклёпніцтва, зайздрасць і іншыя падобныя рэчы / з'явы, паколькі сам такія рэчы ад іншых не жадае цярпець. А таму раней за ўсе законы і пісанае права Бог даў усім людзям права, сутнасць якога ў адзіным сказе выказана: «Шануй бліжняга свайго, як сам сябе».

Каментарый. Пры перакладзе неабходна захаваць рысы і пафас канфесійнага стылю.

Заданне 5

Утваральнае слова	Вытворнае (утворанае) слова	Спосаб утварэння
1) здзейсн/і/-(ць)	здзяйсн-енн-[е]	суфіксальны
2) квашан-[ы] *(дзеяслоў у форме дзеепрыметніка)*	квашан-[ы] *(прыметнік)*	марфолага-сінтаксічны (пераход з адной часціны мовы ў другую)
3) ліст-[ы]	лісц-Ø -[е]	нулявая суфіксацыя
4) ахоў/ва/-(ць) лес-□	лес-а-ахоў-н-[ы]	асновасклад. + суф.
5) блыта-(ць)	на-блыта-(ць)	прыставачны

Заданне 6

Прозвішча	Род заняткаў, прафесія
1) Асмалоўскі	Каб бервяно не гніло, калі яго кладуць на зямлю або ўкопваюць у яе, ставячы слупы, або забіваюць як палю, спачатку яго асмольваюць ці абвугліваюць. Гэтым і займаўся Асмалоўскі.
2) Алейнік	Прозвішча такое давалі таму чалавеку, які гнаў алей з ільнянога ці канаплянага семя.
3) Бортнік	У даўнія часы пчол разводзілі не каля дому, а ў лесе. Вуллі рабілі ў выглядзе калоды — камля сасны з выдзеўбаным асяродкам. Або проста выдзёўбвалі дупло ў старой сасне, куды пасяляўся пчаліны рой. Такія прыстасаванні для пчол называлі *борцямі*, а людзей, якія займаліся зборам мёду з борцяў, — *бортнікамі*. Так узнікла прозвішча *Бортнік*.
4) Войт	Войт — старабеларуская назва старшыні гарадскога суда, начальніка воласці (гміны), прыганятага, якога прызначаў пан глядзець прыгонных сялян, каб старанна працавалі. Ад пасады, якую займаў чалавек, і ўтваралася гэтае прозвішча і яго варыянты.
5) Кашэль (Кошаль, Кашалевіч, Кашальчук)	*Кош*, або *кашэль*, — плеценая з лучыны ці з лазовых або арэхавых дубцоў пасудзіна. Чалавека, які плёў такія кашалі, і называлі *Кашэль*, *Кошаль* і г. д. Яшчэ *кошалем* называлі таго чалавека, які працаваў на млыне, засыпаў у *кош* над жорнамі зерне для мліва.

Заданне 7

(I) Ад балот патыхала нейкім невыразным смуткам,[1] (II) ціхім жалем веяла ад аднатонных малюнкаў палескіх куткоў,[2] (III) дзе ўсё ж такі жыццё стварала своеасаблівыя формы і,[3] нягледзячы на ўбоства,[4] мела сваю павабнасць і хараство,[5] свой твар,[6] поўны тужлівага задумення (*Якуб Колас*).

ТЫП СКЛАДАНАГА СКАЗА: Складаны сказ з рознымі відамі сувязі частак, або сказ камбінаванай будовы (спалучэнне бяззлучнікавай — 1 і 2 часткі — і падпарадкавальнай сувязі — 3 частка).

Каментарый. 0,5 бала — за кожны правільна пастаўлены знак прыпынку; 2 балы — за правільна вызначаны тып складанага сказа.

Заданне 8. 1) «Александрына». 2) Машэка. 3) «Ксты». 4) Гукан.

Заданне 9: 1-г, 2-б, 3-з, 4-д, 5-ж, 6-в, 7-а, 8-е.

Заданне 10

Аўтар твора	Назва твора	Вершаваны памер твора
Якуб Колас	«Ручэй»	Анапест

Водгук на мастацкі твор

ДАРОГА

Дарога — як рака: разгаліноўваецца на шматлікія прытокі — сцежкі і цячэ паўз двары, гарады, агароды, усё закранаючы сабою і ўсё пакідаючы па-за сабою.

Адзінага, каго яна не можа пакінуць, — гэта чалавека: калі рухаецца ён — рухаецца і яна, калі спыняецца ён — спыняецца і яна. Ён — яе другое «я», яе спадарожнік і павадыр, які дырыгуе, як ёй ісці — тапопка ці паволі, ціха ці гучна.

Усё, што здараецца з дарогай, здараецца і з чалавекам, і ўсё, што ні здараецца з чалавекам, здараецца якраз у дарозе, бо сама прырода дарогі — здарацца, «здарагацца».

Але калі адрасы дарогі вядомыя — яны акрэслены на картах і схемах, то адрас чалавека невядомы; разам яны ідуць да небакраю, датуль, дзе неба злучаецца з зямлёю, далей у памяці дарогі чалавека няма, далей чалавек ідзе сам: адною сваёю прыродай у дол, другою — угору.

Дарога адгароджана ад наваколля сваім радаводам, сваёй роляй — яны ў яе выключныя: наваколле замыкаецца ў круг, у карагод, а дарога, наадварот, выключаецца з круга, расторгвае яго. Яна ў два канцы, у два рагі, і праторана своеасаблівым нарогам — людскою хадой.

Дарога — найдаражэйшая госця: яна нясе людзям навіны, нясе дары, нясе радасць і гора, трагедыю і жарт, гатовая, як торг, заўтра змяніць іх на процілеглае.

Дарога — палімпсест, тора чалавечай гісторыі: што на ёй выдрукоўваюць адны, сціраюць, выдрукоўваючы сваё, другія.

Але так пішацца жыццяпіс чалавецтва, і нават калі дарога зарастае драсёнам, дрыжнікам ці падарожнікам — першым сведчаннем пра чалавецтва усё роўна застаецца яна, дарога, — самы вялікі супольны чалавечы твор *(Алесь Разанаў)*.

Узоры білетаў з тэмамі да конкурсу «Вуснае выказванне»

IX клас

Білет 1

1. Юнацтва маё ў непагожыя дні
   Прайшло па этапных шляхах стараны
   (Максім Танк).

2. Афарызмы — гэта тэрміновыя тэлеграмы розуму *(Георгій Марчук).*

Білет 2

1. Мова...
   У марах, у песнях, у снах
   Мае ў ёй кожнае слова
   Свой колер, і смак, і пах *(Анатоль Грачанікаў).*

2. Асветнікі зямлі беларускай.

Білет 3

1. Рай — калі ёсць выбар, а пекла — калі выбару няма *(Георгій Марчук).*

2. Палеткі мудрасці народаў — кнігі *(Данута Бічэль).*

Білет 4

1. Наш хлеб — жыцця аснова,
   Працяг і барацьба *(Пімен Панчанка).*

2. Самы родны ў свеце чалавек.

Білет 5

1. Чалавеку не трэба спагады, —
   Дабрата чалавеку патрэбна...
   (Сяргей Грахоўскі).

2. Шануй сваю мову, свае песні, свае казкі, звычаі і ўсё роднае — ...гэта вялікі нацыянальны скарб... *(Змітрок Бядуля).*

X клас

Білет 1

1. Слова — радасць, слова — чары, вобраз вечна юных вёсен *(Якуб Колас).*

2. За што мы сёння ў адказе?

Білет 2

1. Ты — юнак. Навакол
Свет, як песня, прыгожы, прывабны
(Пімен Панчанка).

2. Без мінулага няма сучаснасці і будучыні.

Білет 3

1. І песню родную люблю я... *(Канстанцыя Буйло).*

2. І калі б была воля мая на тое — пачаў бы я азбуку менавіта з літары М: як і ўсё на зямлі, усё ў нас пачынаецца з Маці *(Рыгор Барадулін).*

Білет 4

1. Мой чароўны беларускі край, Бацькаўшчына светлая мая! *(Уладзімір Караткевіч).*

2. Можна знаць гісторыю, геаграфію, эканоміку Беларусі, але, толькі пазнаёміўшыся з творчасцю Купалы і Коласа, можна зразумець душу народа... *(Максім Танк).*

Білет 5

1. Старажытнай і юнай песняю
Пра Зубра прабіваецца слова *(Васіль Зуёнак).*

2. Полацк — калыска беларускай культуры.

XI клас

Білет 1

1. Хай сіла ў чатыры столкі
маё скруціць карэнне —
перад Радзімай толькі
апушчуся на калені *(Данута Бічэль).*

2. Мы часта самі адчувалі, што адной кнігі мы не можам дачытаць, а другая чытаецца лёгка, ад яе нельга адарвацца. Усё ў ёй хораша, натуральна... І сакрэт гэтага майстэрства просты... *(Ян Скрыган).*

Білет 2

1. Збіраўся скарб, струменіўся няспынна,
Вясёлкавым ірдзеннем мне спяваў...
(Якуб Колас).

2. Ад званка да выпускнога — адзін крок... Заўтра воля. Не, сёння воля!.. Бывай, школа! *(Георгій Марчук).*

Білет 3

1. Жыццё даецца, каб жыццё тварыць... *(Анатоль Вярцінскі).*

2. Сэрцу чалавечаму песня дае ўцеху, а дзеткам, якія слухаюць яе, — жывую навуку *(Цётка).*

Білет 4

1. Калі цябе вабіць жанчына — ты пішаш верш.
Калі цябе чаруе чалавек — ты пішаш раман.
Калі цябе вярэдзіць быццё — ты пішаш эсэ
(Валянцін Акудовіч).

2. Не шукай ты шчасця, долі
На чужым далёкім полі *(Янка Купала).*

Білет 5

1. Незабыўнае імя Маці — як гаючы глыток жыцця... *(Мікола Федзюковіч).*

2. Можна знаць гісторыю, геаграфію, эканоміку Беларусі, але, толькі пазнаёміўшыся з творчасцю Купалы і Коласа, можна зразумець душу народа... *(Максім Танк).*

Падрыхтавалі ***В. У. Праскаловіч, А. А. Радзевіч, І. І. Савіцкая***

Да ведама аўтараў і падпісчыкаў

Рэдакцыя прымае да разгляду матэрыялы на беларускай мове аб'ёмам да 20 машынапісных старонак у 2 экзэмплярах (пажадана з наборам на электронным носьбіце, можна дасылаць электроннай поштай).

Артыкулы павінны быць надрукаваны на белай паперы праз 2 інтэрвалы на адным баку ліста (фармат А4, тэксты, набраныя на камп'ютары, — кегль 12).

Неабходна ўказаць прозвішча, імя і імя па бацьку аўтара, месца яго працы, займаемую пасаду, вучоную ступень, вучонае званне, хатні адрас, тэлефоны, пашпартныя звесткі (серыя, нумар пашпарта, калі і кім выдадзены, асабісты нумар, адрас рэгістрацыі). Без гэтых звестак матэрыялы разглядацца не будуць.

Дасылаючы ў часопіс распрацоўкі ўрокаў, абавязкова пазначайце клас, чвэрць і месяц, калі тэма вывучаецца ў школе.

Рукапісы аўтарам не вяртаюцца.